

LBRIS

We know
books

Ioan Paler

PEREGRIN
PRINTRE CĂRȚI

Ediția a II-a revizuită și adăugită

E I K O N

București, 2025

Cuvânt înainte.....	7
Capitolul I: CRONICI DE IERI ȘI DE AZI	
<i>Jiquid</i> de Nicolae Breban.....	13
<i>Ușa interzisă</i> de Gabriel Liiceanu.....	19
<i>Limbile vântului</i> de Adrian Lesenciuc.....	25
„ <i>Pastelurile de la Ocna Sibiului</i> ” de Nicolae Stoie.....	33
<i>Amurgul gândurilor</i> de Emil Cioran.....	39
<i>Jurnalul fericirii</i> de N. Steinhardt.....	45
<i>Întâmplări din irealitatea imediată</i> de Max Blecher.....	51
<i>Jurnal 1935 – 1944</i> de Mihail Sebastian.....	57
<i>Diez</i> de Adrian Lesenciuc.....	67
<i>Între două neliniști</i> de Iustin Borfotă.....	75
<i>Sfeșnic în rugăciune</i> de Traian Vasilcău.....	83
Capitolul II ALTE STUDII	
<i>Ipostaze și repere ale unei</i> <i>literaturi de tranziție</i>	89
<i>Echilibru între antiteze</i> - prefață la vol. G. Ibrăileanu <i>Creație și analiză</i>	97
<i>Critica de direcție</i> de Adrian Lesenciuc.....	113
Capitolul III INEDITE	
<i>Balada</i> de Adrian Lesenciuc.....	125
<i>Culoarea zilei - Jurnal poetic</i> de Cristian Muntean.....	133
<i>Singur. Viața lui Mihail Sebastian</i> de Tatiana Niculescu.....	139
<i>george @ generația g</i> de Adrian Lesenciuc.....	147
<i>Limba lui Hristos</i> de Adrian Lesenciuc.....	153
<i>FĂRĂ SPERANȚĂ (povestire)</i>	159

Jiquidi de Nicolae Breban

Spirit proteic, gata oricând să se manifeste și în alte domenii ale culturii, Nicolae Breban a rămas o personalitate vie, uneori contradictorie, de o surprinzătoare mobilitate spirituală, calitate care i-a permis să evolueze constant, să rămână deschis noilor tehnici narative și estetice și să renunțe cu luciditate și spirit critic la idei și atitudini depășite. Cu fiecare roman al său, Nicolae Breban surprinde prin știința de a construi riguros, de a nu se lăsa antrenat de experimente facile și de a creiona personaje viabile cu o viață lăuntrică plină de miez. Și toate acestea într-o scriitură artistă de mare rafinament și un discurs românesc intelectualizat cum rar se poate vedea în proza actuală.

Excelent cunoscător al istoriei secolului XX, Nicolae Breban încearcă și reușește să devoaleze configurația unei lumi aflate sub vremi, să-i surprindă pulsul și devenirea și să explice mecanismele care au dus la apariția celui mai frământat secol al civilizației noastre. Intenția sa nu este de a face roman istoric. Spectacolul pe care ni-l propune este cel al implicării oamenilor în alchimia acestei epoci, al maladiilor provocate de impactul cu timpul scăpat parcă de sub control. De aceea nici *Jiquidi*, ultimul său roman (al patrulea, care încheie tetralogia *Ziua și noaptea*), apărut la Editura Art în 2007, într-o excelentă prezentare grafică, nu-și propune să demitizeze un eveniment anume, cum ar fi, de pildă,

Revoluția din 1989. Emanațiile rebarbative ale evenimentului din 1989 și distanța prea apropiată de acest moment nu-i pun probleme romancierului. El filtrează cu abilitate evenimentele postrevoluționare și extrage cu pertinentță ceea ce a avut mai semnificativ acest parcurs.

Cu alte cuvinte, canavaua pe care se țese acest roman este istoria unor destine care, în relația cu puterea, cu istoria, cu dragostea, acționează fie în concordanță cu propria conștiință, fie haotic, manipulate de oameni însetați de putere, obișnuiți cu încropirea sau desfacerea unor cariere. Temele care se regăsesc însă în acest roman - multe dintre ele preluate din celelalte volume - sunt mult mai numeroase. Acestea - după cum arată și Alex Ștefănescu în prefața cărții - au fost excelent semnalate de Gabriel Dimisianu în eseul *Cealaltă putere*: „lupta pentru putere; atracția stranie exercitată de vulgaritatea și violența celor de joasă extracție asupra unor oameni superiori; complicata voluptate și uneori terifianta relație discipol-maestru; înțelegerea seducției în dragoste ca o acțiune vânătoarească ritualizată”. Căci și în această carte a tetralogiei, Nicolae Breban manifestă un interes deosebit față de om ca ființă socială și psihologică și de aceea componenta cea mai rezistentă a romanului este crearea de caractere, de tipologii, conducând cu mână sigură destinele acestor eroi, personaje a căror biografie nu este doar schițată, ci substanțial îmbogățită pe măsură ce traseul lor existențial se conturează mai clar.

Învălușiți la început într-o aură de mister, eroii își deconspiră identitatea pe măsură ce participă la evenimente sau intră în contact cu oamenii din jurul lor. Protagonistul cărții, Jiquidid - universitar în vârstă - trăiește retras într-o

casă impozantă din Cluj, în care nu au acces decât prințul Callimachi, menajera sa Mary-neni și un student, găzduit într-o aripă alăturată. Asupra lui planează tot felul de bănuieli. Ele întrețin misterul personajului, mister pe care, într-o primă secvență a cărții, încearcă să-l risipească bunul său prieten Callimachi, angajat într-o discuție cu amicul său, mai tânărul Cicerone. Prințul se bucură de prietenia lui Jiquidid, care îl invită des la el și chiar îi îngăduie să locuiască în casa lui. Uneori reci și distante, convorbirile lor devoalează o relație mai specială între cei doi bărbați, cea de la maestru la discipol. Autorul își construiește personajul cu minuție, derulând cu măiestrie firul existenței lui. Student eminent, tânăr căruia i se prevedea o carieră universitară strălucită, Jiquidid face studii de filologie și istorie, dar este deschis către toate științele umaniste. Deși nu este licențiat în filozofie, își susține doctoratul în acest domeniu și este apoi trimis cu o bursă la Dijon. Reîntors în țară, după numai doi ani, Jiquidid refuză să urmeze o carieră universitară, gest care, în ochii colegilor săi, trece drept o enormă greșeală. Cu timpul Jiquidid se înconjoară „de indivizi dintre cei mai dubioși”, declarând un „război pe față onorabilei societăți”, gest interpretat ca „o ciudată sinucidere socială”. Neacceptând să se integreze într-o lume nedemocratică, guvernată de un regim totalitar, este marginalizat și, în curând, exclus din societate. Neînțeleșul de nimeni, considerat la un moment dat nebun, Jiquidid încearcă să se explice, punând totul pe seama unei demonstrații de forță. S-a dorit - mărturisește el - un „profet”, dar nu dintre aceia care „folosesc gura” pentru a anunța ceea ce se va întâmpla, ci unul care și-a oferit timpul și propria carieră. A avut, cu alte cuvinte, naivitatea să creadă

că oamenii îl vor înțelege și îl vor imita, refuzând, astfel, cooperarea cu regimul totalitar. Cu timpul, Jiquidu devine un mizantrop, un misogin care-și exhibă disprețul prin manipularea și batjocorirea celor din jur. Și dacă Jiquidu adoptă acest mod original de a-și făuri destinul, Dumitrașcu este omul acțiunii. La început, Amedeu Dumitrașcu se lasă pradă crezului său potrivit căruia realizarea deplină a unui om nu se poate înfăptui decât printr-o strânsă relație cu un maestru. În consecință, Dumitrașcu se declară mai întâi discipol al profesorului său Martinetti, pe care îl venerază și îl slujește cu devotament, apoi al lui Măriuțan, redactorul-șef al ziarului la care lucrează și, în fine, al avocatului Mârzea, abilul afacerist care îl manipulează după bunul său plac. În cazul lui Dumitrașcu – la fel ca și în cazul altor personaje ale romanului – „survine” – așa cum arăta Gabriel Dimisianu în cronica sa din România literară – „acea surprare interioară, acea ruptură de personalitate caracteristică tocmai eroilor brebanieni puternici...” .

Eroii săi – câțiva dintre ei prezenți și în celelalte romane – nu sunt niște entități spirituale abstracte, fanteze ale unei lumi în devenire, ci oameni vii, cu trăiri și frământări care depășesc de multe ori granițele firescului. Din rândul acestora se desprinde chipul lui Virgil Mârzea, un soi de Dinu Păturică al vremurilor noastre sau, mai bine zis, un „ciocoi nou cu frac și cu mănuși albe”, un parvenit care-i întrece în rafinament și abilitate pe cei mai vestiți ariviști din literatura română.

Încă din prima treime a romanului, începe să se contureze – deocamdată în latura comportamentală – portretul lui Mârzea, profil compus din fina caracterizare pe care i-o face Nadia, soția profesorului Martinetti, femeie

care avusese ocazia să-l cunoască bine pe bogatul afacerist. Într-o discuție prelungită cu prințul Callimachi, în care se pronunțau sentințe asupra evoluției universitarului Amedeu Dumitrașcu, Nadia Martinetti îl prezintă astfel pe Virgil Mârzea: „Omul acesta se pare că este un fel de manipulator de oameni și de conștiințe care se ascunde într-un bufon”. Dar un bufon de un gen mai special, care, încă de pe băncile facultății, „confundă universitatea cu un bufet unde se pot lansa bancuri și zvonuri și care își pune inteligența în slujba vulgului”. Devenit avocat și apoi gazetar, Mârzea profită de oportunitățile unui regim în formare și se îmbogățește rapid, făcând afaceri cu arabii, cumpărând terenuri pe mai nimica, întreprinderi pe care le-a împins la faliment. Acesta înțelege viața ca pe o farsă „continuă, un carnaval”. Ca urmare, el devine un geniu al farselor, al escamotării adevărului, al înșelătoriei și al imposturii. Mai mult, știind că puterea se câștigă și prin mânăuirea unei prese aservite, cumpără ziarul *Ardealul*, pe care îl transformă, cu ajutorul unor redactori zeloși (și chiar al lui Dumitrașcu), într-un cotidian al demagogiei politice și al unui naționalism cu vădite pusee legionare. Influența lui în cercurile intelectualității clujene - și nu numai - face, treptat, din verosul om de afaceri un „model”, care „satisface bine noile criterii: brutal, cinic, râde de valori, se joacă cu oamenii, are bani mulți, mulți bani, pe care pare că-i disprețuiește, sugerând că mai există ceva dincolo de bani, de bunuri”.

Alături de aceste psihologii contorsionate se evidențiază o lume rapace, pusă pe căpătuială, o lume care-și caută echilibrul doar în prosperitate și putere. Deși descrierea epocii este cu bună știință evitată, pe măsură ce eroii sunt

surprinși în hățișul unor relații socio-politice complicate, prinde contur, inevitabil, imaginea societății clujene de după evenimentele din 1989. Atmosfera liniștitului burg de altădată se schimbă rapid, locul capătă un aer occidental, iar oamenii care-l populează au alte aspirații. Un aer de degradare plutește peste orașul universitar, o abulie colectivă pare a-i fi cuprins pe toți, o atmosferă vicioasă pare a se fi instalat implacabil. Nicolae Breban are talentul de a da viață acestei lumi, de a-i surprinde dimensiunea psihologică și evoluția nefirească. Fascinația pe care o exercită răul, minciuna și imoralitatea asupra oamenilor cinstiți – „plăcerea înjosirii”, după cum o numește prințul Callimachi – devine un motiv important al acestui roman cu greutate. În fine, o extraordinară stăpânire a limbii îi permite autorului să pună în pagină reflecții nenumărate și să analizeze cu finețe complexitatea firilor eroilor săi. Deși mai puțin eseistic, discursul lui Breban păstrează nota de intelectualizare cu care ne-a obișnuit, dar nu evită – cum era și firesc – cultivarea tuturor registrelor limbii, spre dobândirea autenticității mediilor sociale și a caracterelor înfățișate.

Cu romanul *Jiquid*, Nicolae Breban își menține statutul de prozator merituos.

Ușa interzisă de Gabriel Liiceanu

O tendință, deloc neglijabilă, în evoluția prozei actuale, care ilustrează și mai pregnant caracterul proteic al literaturii – mai ales în perioadele de tranziție – este aceea a amalgamării genurilor literare și a speciilor într-o creație unitară care nu este nici ficțiune, nici jurnal, nici memorialistică, nici eseu, ci un hibrid insolit ce le îmbină pe toate. Este, am putea spune, o specie nouă, nebotezată încă, care tinde să ocupe un loc important în preocupările scriitorilor noștri. Ea nu conține mai puțină literatură decât speciile consacrate, ba, am putea spune, că, valorificând multe din caracteristicile lor, dau întregului mai multă forță expresivă, mai multă autenticitate, mai mult farmec. O astfel de carte – insolită în felul ei și pentru faptul că iese din pana unui filozof – este *Ușa interzisă*, de Gabriel Liiceanu, apărută la *Humanitas* în 2002. Cine are ocazia să o parcurgă, va rămâne surprins de noua ipostază a acestui gânditor riguros, care ne-a obișnuit cu stilul său sobru, aluziv și incitant, cu meditația sofisticată și adâncă pe marginea problematicei lumii de ieri și de azi. Ceva mai tolerant, dar la fel de lucid, G. Liiceanu scrie la vârsta deplinei maturități o carte neașteptată, aș spune inclasificabilă, în care, apelând la diferite formule literare, nu se sfiește să vorbească despre sine, fără false pudori, cu obiectivitatea pe care ți-o dă numai

o îndelungată experiență de cărturar. El însuși – privindu-și cartea la final – se întreabă, stăpânit de nedumerire, și oarecum descumpănit: „Ce mai e și cartea asta? Jurnal, de fapt, nu e, eseu nu e, tratat nu e, roman nu e”. Într-un registru grav, fără a fi patetic, autorul scrie despre tot ce a jucat un rol important în viața sa, despre eșecurile sale, despre iubirile sale, despre izbânzi și realizări, despre un eu adeseori scindat care nu-și găsește întotdeauna echilibrul și este cu conștiința clară a propriilor limite. „Am trăit toată viața cu infernul conștiinței mele. Lucrul acesta sună, desigur, patetic, dar din nefericire el exprimă o stare de fapt. Fiind melancolic și depresiv, în ciuda exuberanțelor periodice și a unor înclinații ludice evidente, tot ce am încercat să fac, susținut și pe termen lung, mi-a fost bruiat de umori insuportabile. Având pesemne o minte bună, ea nu a reușit niciodată să obțină o continuitate satisfăcătoare datorită stărilor care o invadau”.

Suntem tentați – la prima lectură – să afirmăm că ne aflăm în fața unui jurnal sau pseudojurnal. Nimic mai fals. Deși respectă rigorile genului (datarea cronologică a faptelor, parcurgerea minuțioasă a întâmplărilor, etc.), cartea nu este un jurnal. Evenimentele narate într-un registru literar nu sunt prozaice, reci, ci ele, încercându-se de puseele afectului, dilată existența autorului, aducând propria sa viață la nivel de generalitate și făcând din personajul Liiceanu un adevărat erou de roman. Sentimentul că nu a valorificat îndeajuns de bine timpul pe care viața i l-a oferit îl face pe autor să regrete unele opțiuni. Aproximarea de filosofie și cultivarea ei atâtea decenii i se pare acum o alegere greșită. Ca și Emil Cioran, Gabriel Liiceanu pare să-și fi pierdut încrederea în filosofie. „...filosofia mi-a devenit de mult greu suportabilă,

tonul scrierilor edificatoare mă irită. În cercetarea academică nu mai cred, eseurile mi se par futele, romancier nu am avut norocul să fiu. Singura formă de scris care mă interesează ar urma să rezulte din mișcarea neîngrădită pe teritoriul eului meu”. Cu toate acestea, numeroase pagini ale *jurnalului* dezvăluie virtuțile de narator ale autorului. Secvențele în care este evocată figura fiului său și relațiile sale cu acesta sau episoadele reîntâlnirilor cu soții Ierunca sunt veritabile pagini de roman. Trecerea timpului și urmările ei devastatoare sunt resimțite cu gravitate. Ceea ce-l descumpănește pe scriitor până la stupefacție este uitarea care s-a instalat treptat și care a șters din mintea sa „tot ce am citit, subliniat, adnotat (...) în deceniile trei și patru ale vieții mele”. Îndepărtarea de eul propriu și neputința de a-l dezvălui lumii îl mâhnește nespus: „Nenorocirea era că prin formația mea eu nu aveam un la mine. Nefiind scriitor, nu mă puteam re-investi în personaje, nu puteam apăsa, într-un etern travesti, pe clapele umanității vorbind de fapt despre mine (...). Eul meu, asemeni eului oricărui individ de pe lumea asta, cu gândurile, căderile, exaltările și obsesiile lui, nu interesa filosofia”.

Notațiile diaristului nu se opresc doar la evenimentele trăite în prezent, consemnate prin date exacte, ele urcă pe firul existenței până în copilărie și adolescență. Cu emoție vibrantă, sunt evocate figurile părinților săi și câteva episoade din copilărie: „Viața afectivă în familia mea curgea prin albiile subterane, iar apele izvorâte din sufletul fiecăruia se întâlneau între ele pe tăcute. Tatăl meu nu m-a mângâiat, nu m-a îmbrățișat și nu m-a sărutat niciodată, nici când ar fi putut să o facă, când eram copil. Mama, care avea un potențial afectiv enorm și căreia îi tremura vocea când se emoționa, a

făcut-o câtă vreme nu s-a lovit de crisparea mea, manifestată destul de devreme, în fața oricărei efuziuni”.

Peste ani, când va deveni el însuși tată, Gabriel Liiceanu va înțelege cât de complicate și cât de subtile pot deveni relațiile, legăturile dintre tată și fiu.

Când pașii îl poartă la Paris și îi vizitează pe prietenii săi, Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, Gabriel Liiceanu evocă momentele cu emoție și duioșie. Plimbările prin orașul-lumină, la ore când metropola e mai liniștită, îi dau o senzație de beție și îl fac să mediteze la cultura și civilizația acestei țări.

La 3 septembrie 2001 sosește la Heidelberg, unde va rămâne trei luni. Este pentru el un prilej nu doar de a-și desăvârși cercetările (și traducerile) pe tărâmul filosofiei, dar și de a evoca legăturile cu Constantin Noica, de a vorbi despre repercursiunile pe care le-a avut această prietenie în viața sa.

O lună mai târziu, Gabriel Liiceanu face câteva notații despre ideea tinereții unui jurnal fiind de părere că numai „cei care simt mai tare că mor țin un jurnal” și că acesta este „un mod de a te retrage din viață zgomotos. Orice jurnal este de aceea rictusul unei vieți, imortalizate în insectar”. Vorbind apoi despre propriul său jurnal, Gabriel Liiceanu opinează că: „jurnalul... nu este o luptă cu Timpul, nu este amprenta pe hârtie sau masca mortuară a vieții mele, ci un suprem exercițiu de exorcizare, de scoatere la aer și lumină a conținuturilor leneșe din mine, aruncate alandala într-o cămară fără ferestre, reziduuri enorme, adunate de-a lungul anilor prin amânări repetate ale momentelor când trebuia să fac curat”.

Autorul trece cu repeziciune de la un eveniment la altul, însoțindu-le cu divagații surprinzătoare. Astfel, miercuri, 19 decembrie 2001, el participă la Timișoara la lansarea albumului dedicat regelui Mihai, scos la Editura *Humanitas*, însoțind suita regală. Tot aici se află președintele țării, care își lansează și el o carte. După-amiaza, ambii oameni de stat participă, în loja centrală a Operei, la un spectacol închinat evenimentelor petrecute la Timișoara cu 12 ani în urmă. Întâmplarea îi prilejuiește autorului această remarcă pe marginea ciudățeniilor istoriei: „Cine spune că facticitatea istoriei este realistă și rațională minte; este suprarealistă cât se poate!”. Cu un alt prilej - vizita la Păltiniș -, Gabriel Liiceanu evocă cu nostalgie locul unde a stat alături de C. Noica și de prietenii săi. Acum însă are parte și de o mâhnire: locul – altădată sălbatic și natural – a fost invadat de construcții noi, de terase și localuri în care se cântă o muzică de proastă calitate. Este imaginea a ceea ce diaristul numește „invadarea sacrului de profan”.

Ușa interzisă, această carte insolită și frumoasă, te răscolește prin dramatismul pe care îl capătă evenimentele investite cu o notă de paradoxal, mediate printr-o gândire suplă, lucidă, gata să prindă orice nuanță. Scrisă cu implicare și inteligență, cartea lui Gabriel Liiceanu este expresia unei dinamici spirituale impresionante.